

Identifying the Effective Challenges and Indicators in Entrepreneurial Attitudes in the Contents of Elementary Textbooks

Chamran Ghanbari¹, Manijeh Zakariaei^{2*}, Javad Naserian³

1. PhD student, Department of Educational Sciences, Zanjan Branch, Islamic Azad University, Zanjan, Iran.
2. Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Zanjan Branch, Islamic Azad University, Zanjan, Iran (corresponding author).
3. Assistant Professor, Department of Mathematics and Statistics, Zanjan Branch, Islamic Azad University, Zanjan, Iran.

❖ **Corresponding Author Email:** manijehzakariaei@yahoo.com

Research Paper

Abstract

Receive: 2022/04/16
Accept: 2022/05/14
Published: 2023/02/14

Keywords:

Challenges, Indicators,
Entrepreneurial Attitudes,
Contents of Textbooks.

Article Cite:

Ghanbari Ch, Zakariaei M, Naserian J. (2022). Identifying the Effective Challenges and Indicators in Entrepreneurial Attitudes in the Contents of Elementary Textbooks, Association of Sociology of Education. 8(2): 113-122.

Purpose: Entrepreneurial attitudes in the contents of elementary textbooks play an important role in improving students' entrepreneurial attitudes. As a result, the aim of this research was identifying the effective challenges and indicators in entrepreneurial attitudes in the contents of elementary textbooks.

Methodology: The present research in terms of time was cross-sectional, in terms of purpose was applied and in terms of implementation method was survey from type of analytical. The research population was all primary school teachers in Takab city in the academic years of 2020-21 with number 362 people, which number of 127 people of them based on Cochran's formula were selected by stratified random sampling method based on gender. The research instrument was a researcher-made questionnaire of effective challenges and indicators in entrepreneurial attitudes in the contents of elementary textbooks whose validity was confirmed by academic experts and its reliability by Cronbach's alpha method for effective challenges in entrepreneurial attitudes was obtained 0.83 and for effective indicators in entrepreneurial attitudes was obtained 0.92. Data were analyzed by exploratory factor analysis in SPSS software version 24.

Findings: Findings showed that the effective challenges in entrepreneurial attitudes in the contents of elementary textbooks included eight factors of inattention to entrepreneurship, theorizing of concepts, lack of education, voluntary activities, lack of educational space and context, lack of support of officials, lack of evaluation and teacher skills and these factors could explain 90.54% of the variance of the effective challenges in entrepreneurial attitudes. Also, the effective indicators in entrepreneurial attitudes in the contents of elementary textbooks included seven factors of self-efficacy, participation and interaction, talent identification, operationalization and acquisition of skills, bedding and creating opportunities, desire and confidence to success and flexibility of officials and these factors could explain 93.20% of the variance of the effective indicators in entrepreneurial attitudes.

Conclusion: The results showed eight effective challenges and seven effective indicators in entrepreneurial attitudes in the contents of elementary textbooks. Therefore, the curriculum experts and planners according to them can take an effective step to improve entrepreneurial attitudes in the contents of textbooks.

<https://doi.org/10.22034/ijes.2021.541983.1184>

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.23221445.1401.15.1.1.0>

Creative Commons: CC BY 4.0

انجمن جامعه‌شناسی آموزش و پرورش ایران

شناسایی چالش‌ها و شاخص‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی در محتوای کتب‌درسی ابتدایی

چمران قنبری^۱، منیژه ذکریایی^۲، جواد ناصریان^۳

۱. دانشجوی دکتری، گروه علوم تربیتی، واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران.

۲. استادیار، گروه علوم تربیتی، واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران (نویسنده مسئول).

۳. استادیار، گروه ریاضی و آمار، واحد زنجان، دانشگاه آزاد اسلامی، زنجان، ایران.

✦ ایمیل نویسنده مسئول: manijehzakariae@yahoo.com

مقاله تحقیقاتی	چکیده
<p>دریافت: ۱۴۰۱/۰۱/۲۷</p> <p>پذیرش: ۱۴۰۱/۰۴/۱۸</p> <p>انتشار: ۱۴۰۱/۱۱/۲۵</p>	<p>هدف: نگرش‌های کارآفرینی در محتوای کتب‌درسی ابتدایی نقش مهمی در بهبود نگرش‌های کارآفرینانه دانش‌آموزان دارد. در نتیجه، هدف این پژوهش شناسایی چالش‌ها و شاخص‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی در محتوای کتب‌درسی ابتدایی بود.</p> <p>روش‌شناسی: پژوهش حاضر از نظر زمانی مقطعی، از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه اجرا پیمایشی از نوع تحلیلی بود. جامعه پژوهش همه معلمان ابتدایی شهر تکاب در سال تحصیلی ۴۰۰-۱۳۹۹ به تعداد ۳۶۲ نفر بودند که بر اساس فرمول کوکران تعداد ۱۲۷ نفر از آنها با روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای بر اساس جنسیت انتخاب شدند. ابزار پژوهش پرسشنامه محقق‌ساخته چالش‌ها و شاخص‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی در محتوای کتب‌درسی ابتدایی بود که روایی آن با نظر خبرگان دانشگاهی تایید و پایایی آن با روش آلفای کرونباخ برای چالش‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی ۰/۸۳ و برای شاخص‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی ۰/۹۲ بدست آمد. داده‌ها با روش تحلیل عاملی اکتشافی در نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۴ تحلیل شدند.</p> <p>یافته‌ها: یافته‌ها نشان داد که چالش‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی در محتوای کتب‌درسی شامل هشت عامل بی‌توجهی به کارآفرینی، تئوری‌پردازی مفاهیم، عدم آموزش، اختیاری‌کردن فعالیت‌ها، کمبود فضا و بستر آموزشی، عدم حمایت مسئولین، عدم ارزشیابی و عدم مهارت معلمان بود و این عوامل توانستند ۹۰/۵۴ درصد از واریانس چالش‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی را تبیین کنند. همچنین، شاخص‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی در محتوای کتب‌درسی ابتدایی شامل هفت عامل خودکارآمدی، مشارکت و تعامل، استعدادیابی، عملیاتی‌سازی و کسب مهارت، بسترسازی و ایجاد فرصت، میل و اعتماد به موفقیت و انعطاف‌پذیری مسئولین بود و این عوامل توانستند ۹۳/۲۰ درصد از واریانس شاخص‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی را تبیین کنند.</p> <p>بحث و نتیجه‌گیری: نتایج نشان‌دهنده هشت چالش موثر و هفت شاخص موثر در نگرش‌های کارآفرینانه در محتوای کتب‌درسی ابتدایی بود. بنابراین، متخصصان و برنامه‌ریزان درسی با توجه به آنها می‌توانند گام موثری در جهت بهبود نگرش‌های کارآفرینانه در محتوای کتب‌درسی بردارند.</p>
<p>واژگان کلیدی: چالش‌ها، شاخص‌ها، نگرش‌های کارآفرینی، محتوای کتب‌درسی.</p> <p>استناد مقاله: قنبری چ، ذکریایی م، ناصریان ج. (۱۴۰۱). شناسایی چالش‌ها و شاخص‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی در محتوای کتب‌درسی ابتدایی، انجمن جامعه‌شناسی آموزش و پرورش ایران. ۸(۲): ۱۱۳-۱۲۲.</p>	

<https://doi.org/10.22034/ijes.2021.541983.1184>

<https://dorl.net/dor/20.1001.1.23221445.1401.15.1.1.0>

Creative Commons: CC BY 4.0

مقدمه

یکی از چالش‌های پیش‌روی جوامع مختلف دانش‌آموختگانی هستند که توانایی‌های فردی و مهارت‌های لازم را برای راه‌اندازی کسب‌وکار مناسب ندارند که این امر آماده‌سازی فارغ‌التحصیلان و دانش‌آموختگان را از طریق توسعه فرهنگ کارآفرینی در آنان ضروری می‌سازد. آنچه مسلم است اینکه نباید کارآفرینی بعد از فارغ‌التحصیلی باشد، بلکه برای تحقق آن باید در حین تحصیل مقدمات لازم فراهم و موانع و محدودیت‌های آن برطرف شود (Amiri and Moradi, 2008). در دنیای پررقابت امروز هر سازمانی در جهت دستیابی به موفقیت نیاز به یادگیری فردی و سازمانی دارد و سازمان‌هایی به رشد و تعالی دست می‌یابند که بدانند چگونه در همه سطوح خود علاقه، تعهد و یادگیری را بهبود بخشند (Soomro, Memon and Shah, 2021). سازمان‌های یادگیرنده می‌توانند نیازهای محیط و جامعه را تشخیص داده و ابزارهای لازم را جهت تطبیق خود با محیط فراهم و سبب تداوم حیات خود و شکوفایی ویژگی‌هایی چون خلاقیت، خودباوری، آینده‌نگری، خطرپذیری و تمایل به کامیابی شوند که به این سازمان‌ها به تعبیری سازمان‌های دانش‌آفرین و کارآفرین نیز اطلاق می‌شود (Anwar, Thoudam and Saleem, 2022). عصر حاضر عصر دگرگونی، تغییر و تحول سریع و پرشتاب است و جامعه برای سازگاری با آنها نیازمند افرادی ماهر، متخصص، خلاق و خودباور می‌باشد که برای داشتن چنین افرادی جامعه به یک نظام آموزشی پویا و مترقی نیاز دارد. رشد سریع جمعیت و افزایش نرخ بیکاری دانش‌آموختگان جامعه را با مشکلات فراوانی اجتماعی، اقتصادی، صنعتی و فرهنگی مواجه کرده است و یکی از عواملی سبب دگرگونی در زمینه‌های اجتماعی، اقتصادی، صنعتی و فرهنگی می‌شود، نگرش‌ها و فعالیت‌های کارآفرینانه می‌باشد (Zulfiqar, Sarwar, Aziz, Ejaz Chandia and Khan, 2019). یکی از دلایل اصلی تمرکز بر کارآفرینی نیاز فزاینده جامعه برای بهره‌گیری از افراد خلاق و کارآفرین است که از طریق دیدگاه‌های نوین و تبدیل این دیدگاه‌ها به فعالیت‌های سودبخش روند توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی را تسریع بخشند و کارآفرینی شامل منبعی از انعطاف‌پذیری، نوآوری، خلق شغل و یک فرصت مناسب برای توجه جدی به مقوله توسعه حرفه‌ای تلقی می‌شود (Bin, Zhu, Shi, Ahn and Hu, 2021).

یکی از موضوعات مورد توجه پژوهشگران این بوده است که آیا کارآفرینان، کارآفرین متولد می‌شوند یا با آموزش، کارآفرین می‌شوند. در گذشته عقیده بر این بود که کارآفرینی یک ویژگی ذاتی شامل ابتکار، روحیه تهاجمی، تحرک، تمایل به ریسک، توانایی تحلیل بالا و مهارت در روابط انسانی است، اما امروزه واقعیتی جدید جایگزین آن شده که کارآفرینی همانند سایر علوم قابل آموزش و تدریس است (Aghamohammadi, 2019). فعالیت‌های آموزشی کارآفرینی به‌طور غیررسمی از اواسط دهه ۱۹۷۰ میلادی آغاز، اما زمان شروع رسمی آن به ابتدای دهه ۱۹۸۰ برمی‌گردد و در سال ۱۹۷۳ برای اولین بار دانشگاه کالگری مجوز تأسیس دوره کارشناسی ارشد کارآفرینی را دریافت و کارآفرینی به‌عنوان یکی از زمینه‌های اصلی مورد توجه قرار گرفت و از ابتدا سال ۱۹۸۰ بررسی آموزش کارآفرینی به روش‌های خاص که مناسب یک رشته جدید تحقیقاتی بود، آغاز شد. در کشور ایران نیز با شروع برنامه پنج‌ساله سوم از سال ۱۳۷۹ طرح جامع توسعه کارآفرینی در سطح چندین وزارتخانه از جمله وزارت علوم، تحقیقات و فناوری آغاز و بر این اساس در دانشگاه‌ها مراکز کارآفرینی راه‌اندازی و در این زمینه خدمات آموزشی، پژوهشی و مشاوره‌ای به دانشجویان ارائه شد (Mohseni, Mousavi and Jamali, 2013). واژه کارآفرینی به معنای تعهد انجام‌دادن کار است و در فرهنگ لغت وبستر، کارآفرین فردی است که سازماندهی و مدیریت می‌کند و خطرهای توسعه بازرگانی را بر عهده می‌گیرد. به عبارت دیگر، کارآفرینی فرایند ایجاد چیزی بیشتر از ارزش تلاش‌ها و زمانی است که فرد با توجه به ریسک‌های مالی، روانشناختی و اجتماعی انجام می‌دهد و کارآفرین رضایت مالی و شخصی را به‌عنوان پاداش تلاش‌های خود (فعالیت کارآفرینی) در نظر می‌گیرد (Perez-Fernandez, Cacciotti, Martin-Cruz and Delgado-Garcia, 2022).

یکی از مهم‌ترین اقدام‌ها در زمینه آموزش کارآفرینی و خوداشتغالی تحت تاثیر قرارداد دانش، مهارت و نگرش افراد نسبت به کارآفرینی است و ایجاد و تقویت ارزش‌ها، رفتارها و نگرش‌های کارآفرینی با عنوان فرهنگ‌سازی کسب‌وکار و کارآفرینی معرفی و جزء مولفه‌های اصلی آموزش کارآفرینی می‌باشد (Gloss, Pollack and Ward, 2017). نگرش به‌عنوان یکی از مهم‌ترین جنبه‌های رفتار در شکل‌گیری مقوله کارآفرینی مهم و تاثیرگذار است و نگرش درباره موضوعی بر رفتار فرد نسبت به آن اثر می‌گذارد. آموزش کارآفرینی بیشتر از هر جنبه‌ای بر بینش و نگرش افراد تاثیر می‌گذارد و کمک می‌کند تا افراد در فرایند کارآفرینی بهتر و موثرتر عمل نمایند (Korpysa and Lopatka, 2020). نگرش‌های کارآفرینی اشاره به میزان ارزشیابی مثبت و منفی افراد درباره کارآفرینی دارد و نگرش وضعیتی است برای پاسخ مساعد یا نامساعد به یک شخص، نهاد یا رویداد که به‌عنوان نخستین عامل تعیین‌کننده قصد کارآفرینانه تلقی می‌شود (Ahunov and Yusupov, 2011). نگرش کارآفرینی سعی دارد تا ویژگی‌ها و مهارت‌هایی را که در کارآفرینی فرد و تمایز وی از سایرین موثر است را شناسایی نماید و آن را می‌توان به‌صورت جهت‌گیری‌های شخصی به سوی فعالیت‌های ارزش‌افزا در آینده و خوداستخدامی در کسب‌وکارهای کوچک تعریف کرد (Mahfud, Triyono, Sudira and Mulyani, 2020). در واقع نگرش کارآفرینی فرد را درگیر فعالیت‌های کارآفرینانه می‌کند و این سازه تابعی از سه نوع واکنش شناختی، عاطفی و رفتاری می‌باشد (Beynon, Jones and Pickernell, 2020).

Eskandari, Taghadosi and Ghanbari (2021) ضمن پژوهشی مهم‌ترین شاخص‌های توسعه کارآفرینی را شامل نوآوری، خوداشتغالی، خلاقیت، ریسک‌پذیری، انعطاف‌پذیری، پشتکار، تبدیل ایده خلاق به ثروت و رقابت‌جویی معرفی کردند. Jamini and Jamshidi (2021) ضمن پژوهشی به این نتیجه رسیدند که عوامل موثر بر توسعه شاخص‌های کارآفرینی شامل عوامل اقتصادی (با پنج مولفه سرمایه و منابع مالی موجود، دسترسی به اعتبارات بانکی، توسعه بازارهای محلی، تضمین خرید تولیدات و حمایت مالی بلاعوض)، عوامل اجتماعی (با چهار مولفه افزایش سطح تحصیلات، تقویت جایگاه اجتماعی کارآفرینان، تشکیل سازمان‌های پشتیبان و حمایت از نوآوری‌ها) و عوامل زیست‌محیطی (با چهار مولفه دسترسی به منابع آبی، حاصلخیزی خاک، موقعیت ارتباطی - فضایی منطقه و شرایط اقلیمی مناسب) بود. Ahmadvandani, Ghalavandi and Mohajeran (2020) موانع کارآفرینی را به ترتیب شامل موانع فردی، موانع مربوط به سیستم آموزشی، موانع محیطی، موانع مالی، نگرش جامعه و نبود مهارت‌های ارتباطی شناسایی کردند.

Farahani and Alvandi (2020) ضمن پژوهشی به این نتیجه رسیدند که چالش‌های کارآفرینی کسب‌وکارهای کوچک شامل چالش‌های اقتصادی (با سه مولفه کمبود تسهیلات مناسب، عدم وجود امکانات مناسب و کمبود تقاضا)، فردی (با شش مولفه عدم روحیه کارآفرینی، عدم مسئولیت‌پذیری، عدم نوآوری، عدم نگرش مثبت، عدم تحمل ابهام و عدم تمایلات فردی)، نهادی (با دو مولفه سازمان‌ها و فقدان قوانین و مقررات مناسب)، اجتماعی - فرهنگی (با سه مولفه سطح پایین دانش و آگاهی، مشارکت پایین و عدم فرهنگ‌سازی مناسب) و محیطی (با دو مولفه عدم زیرساخت‌های کافی و کاستی‌های نظام حمل‌ونقل) بودند.

Aghamohammadi (2019) ضمن پژوهشی مولفه‌های موثر بر آموزش کارآفرینی جهت ایجاد نگرش کارآفرینی را شامل هفت مولفه ویژگی‌های فردی و شخصیتی فراگیران، ویژگی‌ها و صفات شخصیتی و فردی مدرسان، فضا و تجهیزات آموزشی، شیوه و سبک رهبری مدیران مراکز آموزشی، محتوا و برنامه‌درسی، شیوه و سبک آموزش آموزشگران و برنامه‌های اجرایی و کاربردی معرفی کرد. Rezaei, Sharafi, Najaflo and Golbaz (2017) ضمن پژوهشی به این نتیجه رسیدند که عامل‌های تاثیرگذار بر قصد کارآفرینانه با تاکید بر اثر نگرش نسبت به رفتار کارآفرینی شامل هنجارهای ذهنی و کنترل رفتاری درک‌شده بودند. Anusha, Vijayalakshmi and Vijayan (2015) عوامل موثر بر قصد، نیت و نگرش کارآفرینی را به ترتیب شامل عوامل شخصیتی و درون‌زای فردی و عوامل محیطی و بیرونی شناسایی کردند. Denanyoh, Adjei and Nyemekye (2015) ضمن پژوهشی به این نتیجه رسیدند که عوامل تاثیرگذار بر نیت و نگرش کارآفرینی تابعی از عوامل حمایت‌کننده آموزشی، حمایت‌های بیرونی و حمایت‌های خانوادگی بودند. Alvani, Boudlaie and Gharib Gorgani (2012) ضمن پژوهشی چالش‌ها توسعه کارآفرینی را شامل چهار چالش تعریف پدیده کارآفرینی، تعیین قلمرو موضوعی و پژوهشی آن، ماهیت علمی کارآفرینی: تک ساحتی یا میان‌رشته‌ای و مجادلات مربوط به روش‌شناسی معرفی و برای هر یک از آنها راهکارهایی را بیان کردند.

Jafari Moghadam and Fakharzadeh (2011) ضمن پژوهشی درباره توسعه نگرش کارآفرینانه در کتاب‌های فارسی دوره دبستان به این نتیجه رسیدند که ۲۴/۸ درصد از کل کتاب‌های بخوانیم و ۵۴/۹ درصد از کل کتاب‌های بنویسیم به مولفه‌های نگرش کارآفرینانه توجه داشتند که در این میان خلاقیت و نوآوری بیشترین و تشخیص فرصت کارآفرینی کمترین توجه را به خود اختصاص دادند. Amiri and Moradi (2008) مهم‌ترین موانع نگرش‌های کارآفرینی دانشجویان را به ترتیب شامل چهار عامل سبک مدیریت، محتوای دروس، نظام اداری - مالی و عملکرد کارکنان دانشگاه معرفی کردند. Robinson, Stimpson, Huefner and Hunt (1991) ضمن پژوهشی مدل نگرش کارآفرینی را شامل پنج عامل میل به موفقیت، تشخیص و بهره‌برداری از فرصت، عزت‌نفس، خلاقیت و نوآوری و کنترل شخصی شناسایی کردند.

از یک سو دوره ابتدایی به لحاظ تعداد معلمان و دانش‌آموزان تحت پوشش و نیز تاثیر این دوره بر زندگی و سایر دوره‌های تحصیلی از جایگاه خاصی برخوردار است و از سوی دیگر توجه به کتب‌درسی در راستای توسعه کارآفرینی در مدارس ابتدایی ضرورت بسیار دارد. چون که کتب‌درسی مهم‌ترین رسانه آموزشی است که همه روزه معلمان و دانش‌آموزان از آن استفاده می‌کنند. هر دانش‌آموز در طول هفته با چند کتب‌درسی سروکار دارد و سایر رسانه‌های آموزشی نیز حول محور کتب‌درسی فعال هستند (Jafari Moghadam and Fakharzadeh, 2011). با توجه به اهمیت کارآفرینی و نگرش کارآفرینی در رشد و رفاه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، مرور ادبیات مربوط به آن شواهدی را آشکار می‌سازد که به رغم وجود خیل انبوه مطالعه‌ها و پژوهش‌ها در این زمینه، جامعه علمی در تعیین چالش‌ها و شاخص‌های آن با عدم اجماع مواجه است و نیاز به انجام پژوهش‌های بیشتری در این زمینه می‌باشد. نکته حائز اهمیت دیگر درباره اهمیت و ضرورت پژوهش حاضر اینکه تا به حال پژوهشی درباره نگرش‌های کارآفرینی در محتوای کتب‌درسی ابتدایی به صورت کلی انجام نشده و انجام این پژوهش می‌تواند به متخصصان و برنامه‌ریزی در طراحی راهکارهایی جهت بهبود نگرش به کارآفرینی با هدف توسعه کارآفرینی کمک نماید. در نتیجه، هدف این پژوهش شناسایی چالش‌ها و شاخص‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی در محتوای کتب‌درسی ابتدایی بود.

روش‌شناسی

پژوهش حاضر از نظر زمانی مقطعی، از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه اجرا پیمایشی از نوع تحلیلی بود. جامعه پژوهش همه معلمان ابتدایی شهر تکاب در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۴۰۰ به تعداد ۳۶۲ نفر بودند که بر اساس فرمول کوکران گزارش شده در زیر و پژوهش Naseri, Ghomashchi, Amani and Feizi (2016) با انحراف معیار ۱/۳۷، تعداد ۱۲۷ نفر به عنوان نمونه در نظر گرفته شدند که این تعداد با روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای بر اساس جنسیت از میان اعضای جامعه انتخاب شدند. در این روش نمونه‌گیری ابتدا آمار معلمان ابتدایی شهر تکاب به تفکیک جنسیت برآورد و سپس با توجه به حجم نمونه به همان نسبت از جامعه نمونه‌های مرد و زن انتخاب شد.

$$n = \frac{362 \times (1.96)^2 \times (1.37)^2}{362 \times (0.5)^2 + (1.96)^2 \times (1.37)^2} = 127$$

جهت انجام این پژوهش ابتدا هماهنگی‌های لازم با مسئولان آموزش و پرورش شهر تکاب به عمل آمد و سپس آمار معلمان به تفکیک جنسیت بررسی و به همان نسبت از جامعه نمونه‌گیری شد. برای انتخاب نمونه‌های مربوط به هر جنس ابتدا به هر یک از آنها یک کد اختصاص داده شد و سپس از میان کدها تعداد مورد نیاز به روش تصادفی ساده انتخاب شد. برای نمونه‌های پژوهش حاضر هدف پژوهش بیان و درباره رعایت نکات اخلاقی به آنها اطمینان خاطر داده شد و از آنها خواسته شد تا به‌طور کامل و صادقانه به همه سوال‌ها پاسخ دهند و در نهایت از آنها بابت شرکت در پژوهش تقدیر و تشکر شد.

ابزار پژوهش حاضر پرسشنامه محقق‌ساخته چالش‌ها و شاخص‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی در محتوای کتب‌درسی ابتدایی بود که این ابزار ۹۱ گویه‌ای، دو بعد چالش‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی (۴۸ گویه) و شاخص‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی (۴۳ گویه) داشت. بعد چالش‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی دارای ۸ بعد شامل بی‌توجهی به کارآفرینی، تئوری‌پردازی مفاهیم، عدم آموزش، اختیاری کردن فعالیت‌ها، کمبود فضا و بستر آموزشی، عدم حمایت مسئولین، عدم ارزشیابی و عدم مهارت معلمان و بعد شاخص‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی دارای ۷ بعد شامل خودکارآمدی، مشارکت و تعامل، استعدادیابی، عملیاتی‌سازی و کسب مهارت، بسترسازی و ایجاد فرصت، میل و اعتماد به موفقیت و انعطاف‌پذیری مسئولین بود. هر گویه با توجه به طیف پنج‌گزینه‌ای لیکرت از کاملاً مخالفم (۱)، مخالفم (۲)، نظری ندارم (۳)، موافقم (۴) و کاملاً موافقم (۵) درجه‌بندی و نمره هر بعد با مجموع نمره گویه‌های سازنده آن محاسبه می‌شد. لازم به ذکر است که روایی پرسشنامه محقق‌ساخته چالش‌ها و شاخص‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی در محتوای کتب‌درسی ابتدایی با نظر اساتید و خبرگان دانشگاهی پس از چندبار بررسی و اصلاح در نهایت تایید شد. قبل از تایید آن، پرسشنامه مذکور به تایید اساتید راهنما و مشاور رسید. همچنین، پایایی با روش آلفای کرونباخ برای بعد چالش‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی ۰/۸۳ و برای بعد شاخص‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی ۰/۹۲ بدست آمد. علاوه بر آن، پایایی ابعاد یا عامل‌های بعد چالش‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی شامل بی‌توجهی به کارآفرینی ۰/۷۲، تئوری‌پردازی مفاهیم ۰/۷۹، عدم آموزش ۰/۷۴، اختیاری کردن فعالیت‌ها ۰/۸۰، کمبود فضا و بستر آموزشی ۰/۷۷، عدم حمایت مسئولین ۰/۸۰، عدم ارزشیابی ۰/۷۹ و عدم مهارت معلمان ۰/۷۱ و پایایی ابعاد یا عامل‌های بعد شاخص‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی شامل خودکارآمدی ۰/۸۹، مشارکت و تعامل ۰/۸۳، استعدادیابی ۰/۷۶، عملیاتی‌سازی و کسب مهارت ۰/۷۴، بسترسازی و ایجاد فرصت ۰/۷۷، میل و اعتماد به موفقیت ۰/۸۱ و انعطاف‌پذیری مسئولین ۰/۷۸ بدست آمد. در نهایت، داده‌ها پس از گردآوری با روش تحلیل عاملی اکتشافی در نرم‌افزار SPSS نسخه ۲۴ در سطح معنی‌داری ۰/۰۵ تحلیل شدند.

یافته‌ها

ریزشی در نمونه‌ها اتفاق نیفتاد و نرخ مشارکت در پژوهش ۱۰۰ درصد بود. نتایج تحلیل عاملی اکتشافی جهت شناسایی چالش‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی در محتوای کتب‌درسی ابتدایی در جدول ۱ قابل مشاهده است.

جدول ۱. نتایج تحلیل عاملی اکتشافی جهت شناسایی چالش‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی در محتوای کتب‌درسی ابتدایی

عامل‌ها	مقادیر ویژه		بارهای عاملی استخراج‌شده		بارهای عاملی چرخش‌یافته	
	درصد واریانس	درصد تجمعی	کل	درصد واریانس	کل	درصد واریانس
بی‌توجهی به کارآفرینی	۳۴/۰۱	۳۴/۰۱	۶/۸۰	۳۴/۰۱	۵/۶۱	۲۸/۰۷
تئوری‌پردازی مفاهیم	۱۹/۶۷	۵۳/۶۹	۳/۹۳	۱۹/۶۷	۳/۵۷	۴۵/۹۲
عدم آموزش	۳/۶۰	۷۱/۷۰	۳/۶۰	۱۸/۰۱	۳/۲۱	۶۲/۰۰

۷۲/۸۴	۱۴/۸۳	۲/۹۶	۸۳/۱۰	۱۱/۴۰	۲/۲۸	۸۳/۱۰	۱۱/۴۰	۲/۲۸	۷ گویه	اختیاری کردن فعالیت‌ها
۷۵/۲۳	۱۳/۳۸	۲/۶۷	۹۰/۲۳	۷/۱۳	۱/۴۲	۹۰/۲۳	۷/۱۳	۱/۴۲	۳ گویه	کمبود فضا و بستر آموزشی
۷۶/۸۴	۱۴/۸۳	۲/۹۶	۸۳/۱۰	۱۱/۴۴	۲/۲۸	۸۳/۱۰	۱۱/۴۰	۱/۲۸	۵ گویه	عدم حمایت مسئولین
۸۴/۸۰	۱۳/۸۳	۲/۳۶	۸۳/۱۱	۱۱/۴۰	۲/۲۰	۸۳/۱۰	۱۱/۴۳	۱/۲۰	۵ گویه	عدم ارزشیابی
۹۰/۵۴	۱۳/۳۸	۲/۶۷	۹۰/۲۳	۷/۱۳	۱/۴۲	۹۰/۲۳	۷/۱۳	۱/۱۱	۲ گویه	عدم مهارت معلمان

همان‌طور که در جدول ۱ قابل مشاهده است، تعداد ۲ گویه از چالش‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی در محتوای کتب‌درسی ابتدایی به دلیل بار عاملی کم از آن حذف شد و فرم نهایی آن با ۴۵ گویه شامل هشت عامل بی‌توجهی به کارآفرینی، تئوری‌پردازی مفاهیم، عدم آموزش، اختیاری کردن فعالیت‌ها، کمبود فضا و بستر آموزشی، عدم حمایت مسئولین، عدم ارزشیابی و عدم مهارت معلمان بود و این عوامل توانستند ۹۰/۵۴ درصد از واریانس چالش‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی را تبیین کنند. نتایج تحلیل عاملی اکتشافی جهت شناسایی شاخص‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی در محتوای کتب‌درسی ابتدایی در جدول ۲ قابل مشاهده است.

جدول ۲. نتایج تحلیل عاملی اکتشافی جهت شناسایی شاخص‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی در محتوای کتب‌درسی ابتدایی

عامل‌ها	مقادیر ویژه		بارهای عاملی استخراج‌شده		بارهای عاملی چرخش‌یافته		تعداد گویه	کل	درصد واریانس	درصد تجمعی	خودکارآمدی
	درصد واریانس	درصد تجمعی	کل	درصد واریانس	درصد تجمعی	درصد واریانس					
خودکارآمدی	۲۷/۰۲	۲۷/۰۲	۶/۸۰	۲۷/۰۲	۲۷/۰۲	۲۸/۰۷	۷ گویه	۷/۸۰	۲۷/۰۲	۲۸/۰۷	خودکارآمدی
مشارکت و تعامل	۲۰/۶۷	۴۶/۹۰	۳/۹۳	۲۰/۶۷	۳/۹۳	۴۶/۹۰	۶ گویه	۴/۹۳	۴۶/۹۰	۴۶/۹۰	مشارکت و تعامل
استعدادیابی	۱۴/۰۱	۶۰/۰۰	۳/۶۰	۱۴/۰۱	۳/۶۰	۱۶/۰۸	۶ گویه	۳/۶۰	۱۴/۰۱	۶۰/۰۰	استعدادیابی
عملیاتی‌سازی و کسب مهارت	۸/۲۴	۷۱/۸۴	۲/۲۸	۸/۲۴	۲/۲۸	۱۴/۸۳	۸ گویه	۳/۲۲	۷۱/۸۴	۷۱/۸۴	عملیاتی‌سازی و کسب مهارت
بسترسازی و ایجاد فرصت	۷/۱۳	۷۶/۲۳	۱/۴۲	۷/۱۳	۱/۴۲	۱۳/۳۸	۶ گویه	۲/۴۴	۷۶/۲۳	۷۶/۲۳	بسترسازی و ایجاد فرصت
میل و اعتماد به موفقیت	۱۱/۴۰	۸۱/۸۳	۲/۲۸	۱۱/۴۰	۲/۲۸	۱۳/۸۳	۳ گویه	۱/۲۳	۸۱/۸۳	۸۱/۸۳	میل و اعتماد به موفقیت
انعطاف‌پذیری مسئولین	۷/۱۳	۹۳/۲۰	۱/۴۲	۷/۱۳	۱/۴۲	۱۳/۳۸	۷ گویه	۱/۴۸	۹۳/۲۰	۹۳/۲۰	انعطاف‌پذیری مسئولین

همان‌طور که در جدول ۲ قابل مشاهده است، هیچ گویه‌ای از شاخص‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی در محتوای کتب‌درسی ابتدایی به دلیل بار عاملی کم از آن حذف نشد و فرم نهایی آن با ۴۳ گویه شامل هفت عامل خودکارآمدی، مشارکت و تعامل، استعدادیابی، عملیاتی‌سازی و کسب مهارت، بسترسازی و ایجاد فرصت، میل و اعتماد به موفقیت و انعطاف‌پذیری مسئولین بود و این عوامل توانستند ۹۳/۲۰ درصد از واریانس شاخص‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی را تبیین کنند.

بحث و نتیجه‌گیری

نگرش‌های کارآفرینی نقش مهمی در رشد و توسعه کارآفرینی دارد و بر این اساس، هدف این پژوهش شناسایی چالش‌ها و شاخص‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی در محتوای کتب‌درسی ابتدایی بود. یافته‌های این پژوهش نشان داد که چالش‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی در محتوای کتب‌درسی ابتدایی شامل هشت عامل بی‌توجهی به کارآفرینی، تئوری‌پردازی مفاهیم، عدم آموزش، اختیاری کردن فعالیت‌ها، کمبود فضا و بستر آموزشی، عدم حمایت مسئولین، عدم ارزشیابی و عدم مهارت معلمان بود و این عوامل توانستند ۹۰/۵۴ درصد از واریانس چالش‌های کارآفرینی را تبیین کنند. همچنین، دیگر یافته‌های این پژوهش نشان داد که شاخص‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی در محتوای کتب‌درسی ابتدایی شامل هفت عامل خودکارآمدی، مشارکت و تعامل، استعدادیابی، عملیاتی‌سازی و کسب مهارت، بسترسازی و ایجاد فرصت، میل و اعتماد به موفقیت و انعطاف‌پذیری مسئولین بود و این عوامل توانستند ۹۳/۲۰ درصد از واریانس شاخص‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی را تبیین کنند. پژوهش‌های بسیار اندکی درباره چالش‌ها و شاخص‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی انجام شده و پژوهشی درباره آن بر روی محتوای کتب‌درسی ابتدایی انجام نشده است، اما یافته‌های این پژوهش را از جهاتی می‌توان همسو با یافته‌های پژوهش‌های (Eskandari et al, 2021)، (Jamini and Jamshidi, 2021)، (Ahmadkhani et al, 2020)، (Farahani and Alvandi, 2020)، (Aghamohammadi, 2019)، (Rezaei et al, 2017)، (Anusha et al, 2015)، (Denanyoh et al, 2015)، (Alvani et al, 2012)، (Jafari Moghadam and Fakharzadeh, 2011)، (Amiri and Moradi, 2008) و (Robinson et al, 1991) دانست.

درباره تفسیر و تشریح چالش‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی در محتوای کتب‌درسی ابتدایی با هشت عامل بی‌توجهی به کارآفرینی، تئوری‌پردازی مفاهیم، عدم آموزش، اختیاری کردن فعالیت‌ها، کمبود فضا و بستر آموزشی، عدم حمایت مسئولین، عدم ارزشیابی و عدم مهارت معلمان می‌توان گفت که در عامل بی‌توجهی به کارآفرینی باید به شاخص‌هایی مانند اهمیت‌دادن کافی به کارآفرینی در محتوای کتب‌درسی، افزایش نگرش مثبت به کارآفرینی، افزایش بانک‌های اطلاعاتی همسو با موضوع کارآفرینی در محتوای کتب‌درسی، بهبود روح کارآفرینی در آنها، توجه بیشتر به قابلیت‌ها و مهارت‌های فردی و گروهی مرتبط با کارآفرینی، انطباق محتوای کتب‌درسی با نیازهای روز و افزایش آگاهی‌بخشی کافی درباره کارآفرینی در محتوای کتب‌درسی توجه کرد. در عامل تئوری‌پردازی مفاهیم می‌توان شاخص‌هایی مانند توجه بیشتر به جنبه‌های عملیاتی کارآفرینی، تاکید بر فعالیت‌های مرتبط با کارآفرینی، توجه به جنبه‌های نظری فعالیت‌های مرتبط با کارآفرینی، تاکید بر جنبه‌های ذهنی و انتزاعی کارآفرینی، تاکید کمتر بر حفظ مطالب‌درسی، بررسی عمیق مباحث مرتبط با کارآفرینی، توجه به فرایند عملی بحث‌های کارآفرینی، ایجاد شرایط برای تلفیق مباحث تئوری و عملی و تاکید بر جنبه‌های کاربردی کارآفرینی در محتوای کتب‌درسی را مد نظر قرار داد. در عامل عدم آموزش باید به شاخص‌هایی مانند آموزش صحیح و کافی درباره کارآفرینی به دانش‌آموزان، تاکید بر جنبه‌های آموزشی مهارت‌ها و حرفه‌ها، توجه به مهارت‌آموزی دانش‌آموزان در محتوای کتب‌درسی، توجه بیشتر معلمان به رویکردهای جدید و نوین کارآفرینی، آموزش فناوری‌های پیشرفته، آموزش مهارت کافی کارآفرینی به دانش‌آموزان، سوق‌دادن دانش‌آموزان به سوی کارآفرینی و آموزش رویکردها و نگرش‌های کارآفرینی از طریق محتوای کتب‌درسی توجه کرد. در عامل اختیاری کردن فعالیت‌ها می‌توان شاخص‌هایی مانند نداشتن نگاه کلیشه‌ای به فعالیت‌های درسی مرتبط با کارآفرینی توسط معلمان، نداشتن جنبه انتخابی و اختیاری در مباحث مرتبط با کارآفرینی، الگوسازی مباحث درسی کارآفرینی برای دانش‌آموزان، نداشتن رویکرد سنتی و اختیاری به مباحث مرتبط با کارآفرینی، توجه به الگوهای موفق کارآفرینی، توجه بیشتر معلمان به محتوای کتب‌درسی در حوزه کارآفرینی و عدم واگذاری فعالیت‌های مرتبط با کارآفرینی به خود دانش‌آموزان را مد نظر قرار داد. در عامل کمبود فضا و بستر آموزشی باید به شاخص‌هایی مانند ایجاد فضا و بستر کافی برای آموزش کارآفرینی، بهبود امکانات آزمایشگاهی برای عملیاتی کردن دروس و مباحث کارآفرینی و ایجاد کارگاه و سالن کنفرانس کارآفرینی توجه کرد. در عامل عدم حمایت مسئولیت می‌توان شاخص‌هایی مانند حمایت مسئولیت رده بالا از طرح‌های کارآفرینی مدارس، توجه برنامه‌ریزان به محتوای کتاب‌درسی نوآور و خلاق، توجه بیشتر برنامه‌ریزان کتب‌درسی به بحث کارآفرینی، نداشتن نگاه ناچیز و تئوری‌وار مسئولین به کارآفرینی و توجه بیشتر به شاخص‌های کارآفرینی را مد نظر قرار داد. در عامل عدم ارزشیابی باید به شاخص‌هایی مانند ارزشیابی کردن از فعالیت‌های مرتبط با کارآفرینی، توجه بیشتر به مقوله استعدادیابی در محتوای کتب‌درسی، در معرض آزمایش قراردادن خلاقیت، هوش و استعداد دانش‌آموزان، ارزیابی کردن توانایی‌ها و مهارت‌های دانش‌آموزان و ارزشیابی میزان کارآفرینی و روحیه کار دانش‌آموزان توجه کرد. در عامل عدم مهارت معلمان می‌توان شاخص‌هایی مانند برخورداری و تسلط کافی معلمان به کارآفرینی و ارائه آموزش کافی به معلمان در زمینه کارآفرینی را مد نظر قرار داد.

علاوه بر آن، می‌توان استنباط کرد که متأسفانه نگرش‌های کارآفرینی در محتوای کتب‌درسی در سطح پایینی قرار دارد و مدارس توجه بسیار کمی نسبت به مقوله کارآفرینی در مدارس دارند. کتب‌درسی دارای تنیدگی بیشتری با تئوری‌پردازی است و روح عملیاتی‌کردن و کاربردی‌کردن مباحث درسی به فراموشی سپرده شده است. بی‌توجهی دانش‌آموزان، معلمان و مدیران مدارس و نبود آگاهی‌بخشی در زمینه اهمیت کارآفرینی در نگرش دانش‌آموزان در قالب کتب‌درسی یک چالش بزرگ محسوب می‌گردد. کمبود فضا و امکانات در قالب کارگاه و آزمایشگاه برای عملیاتی‌کردن مفاهیم کارآفرینی از دیگر چالش‌های موجود است و اختیاری کردن فعالیت‌های کلاسی و واگذاری آن به دانش‌آموزان به‌عنوان یک فعالیت خارج از درس باعث عدم ارزشیابی می‌گردد که این مساله منجر می‌شود روحیه کارآفرینی و توجه به آن در دانش‌آموزان تقویت نگردد. از سوی دیگر عدم آموزش دانش‌آموزان و عدم توجه بهینه برنامه‌ریزان کتب‌درسی در آموزش و پرورش به کارآفرینی از دیگر چالش‌های موجود است. قابل ذکر است که تئوری‌پردازی جای عملیاتی‌کردن مطالب درسی را گرفته است و درس‌ها بیشتر جنبه ذهنی و انتزاعی دارند و تاکید کمتری بر حل مساله و تفکر خلاق می‌شود. عدم تلفیق مباحث تئوری و عملی کنار یکدیگر باعث شده است که جنبه کاربردی مباحث مربوط به کارآفرینی در محتوای کتب‌درسی به فراموشی سپرده شود و باید گفت که آموزش برای کار به پذیرش، توسعه و تدوین اصول فلسفی نیاز دارد تا بتواند آن را هدایت یا خلق کند و در شرایط کار تغییر بوجود آورد. کارگزاران آموزش برای کارآفرینی باید به تأمین نیازها و شرایط کاری امروز و آینده توجه و فلسفه‌هایی را پایه‌ریزی کنند که هم نیازهای فنی و حرفه‌ای و هم رشد فردی را مد نظر داشته باشند. یکی از هدف‌های تأسیس مدارس، پرورش فارغ‌التحصیلان کارآفرین است و کارآفرینی فرایند است، نه هدف و تنها در کسب‌وکار مطرح نمی‌باشد، بلکه نوعی شیوه زندگی محسوب می‌شود که در تمامی ابعاد زندگی فردی، اجتماعی و غیره تجلی می‌شود. در نظام آموزشی غیرکارآفرین مجال برای بروز و شکوفایی استعداد و خلاقیت کودکان وجود نخواهد داشت و برای شکوفاسازی استعداد و خلاقیت بیش از همه به ساختارها و روش‌های

مدیریتی نیاز است که توانایی شناخت و هدایت استعداد‌های بالفعل و بالقوه را داشته باشد و بدون شک آموزش‌وپرورش باید به گنجاندن مباحثی که دانش‌آموزان را به سمت کارآفرینی و علاقه و نگرش مثبت به بحث کار و کارآفرینی سوق دهد، همت گمارد.

همچنین، درباره تفسیر و تشریح شاخص‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی در محتوای کتب‌درسی ابتدایی با هفت عامل خودکارآمدی، مشارکت و تعامل، استعدادیابی، عملیاتی‌سازی و کسب مهارت، بسترسازی و ایجاد فرصت، میل و اعتماد به موفقیت و انعطاف‌پذیری مسئولین می‌توان گفت که در عامل خودکارآمدی باید به شاخص‌هایی مانند تقویت روحیه کار فردی، توجه به توانایی‌های فردی و استعدادیابی در بطن کتب‌درسی، نگرش مثبت به کارآفرینی توسط معلمان، توجه به مهارت‌های فردی دانش‌آموزان، استفاده از شغل‌ها و حرفه‌ها در محتوای کتب‌درسی، ارزیابی عملیاتی‌سازی و توجه به مهارت و خلاقیت فردی و تاکید بر ویژگی‌ها و توانمندی‌های فردی در قالب محتوای کتب‌درسی توجه کرد. در عامل مشارکت و تعامل می‌توان شاخص‌هایی مانند توجه بیشتر به فعالیت‌های گروهی دانش‌آموزان در حوزه کارآفرینی، ارزیابی روش‌های تعاملی انجام کار، تاکید و تقویت فرهنگ مشارکت در محتوای کتب‌درسی، توجه به مدیریت مشارکتی معلمان و دانش‌آموزان در حوزه کارآفرینی، توجه به افزایش مهارت‌های ارتباطی و جمعی در محتوای کتب‌درسی و تقویت روحیه تعامل و همکاری دانش‌آموزان کارآفرین را مد نظر قرار داد. در عامل استعدادیابی باید به شاخص‌هایی مانند توجه به استعدادیابی و نوآوری در محتوای کتب‌درسی، اهمیت به علاقه به کار در دانش‌آموزان، توجه به ابتکار و خلاقیت در محتوای کتب‌درسی، تاکید بر فاکتورهای استعداد و خلاقیت، توجه به ابتکار دانش‌آموزان در کار و اهمیت به خلاقیت، هوش و خودکارآمدی در کتب‌درسی توجه کرد. در عامل عملیاتی‌سازی و کسب مهارت می‌توان شاخص‌هایی مانند توجه و تمرکز کتاب‌ها به بحث مهارت‌های عملی، اجباری‌شدن و عملیاتی‌شدن آموزش کارآفرینی، تقویت مهارت‌های کارآموزی در محتوای کتب‌درسی، برقراری ارتباط دانش و عمل در محتوای کتب‌درسی، نهادینه‌کردن کارآفرینی در نظام آموزشی، استفاده از فعالیت‌های نظارتی و تشویقی کارآفرینی، ارزش‌گذاری عملی برای کارآفرینی در محتوای کتب‌درسی و برگزاری همزمان کلاس‌های تئوری و عملی کارآفرینی را مد نظر قرار داد. در عامل بسترسازی و ایجاد فرصت باید به شاخص‌هایی مانند برگزاری کارگاه‌های کارآفرینی در فضای مدرسه، درنظرگرفتن بودجه و هزینه لازم برای کارآفرینی، ایجاد بستر و فضای لازم برای بکارگیری استعداد‌های دانش‌آموزان، آموزش کارآفرینی در فضای کارگاهی و آزمایشگاهی، استفاده بهینه از امکانات و فرصت‌ها و فعال‌کردن طراحی کسب‌وکار بر اساس فعالیت‌های کتاب توجه کرد. در عامل میل و اعتماد به موفقیت می‌توان شاخص‌هایی مانند تقویت اشتیاق به کارآفرینی در محتوای کتب‌درسی، توجه ویژه به میل به موفقیت در محتوای کتب‌درسی و بهبود اعتمادبه‌نفس و روحیه کار در محتوای کتب‌درسی را مد نظر قرار داد. در عامل انعطاف‌پذیری مسئولین باید به شاخص‌هایی مانند تغییر ذهنیت مسئولین رده بالا نسبت به محتوای کتب‌درسی، در اولویت قرارگرفتن غیرمتمرکزسازی مباحث کارآفرینی توسط برنامه‌ریزان درسی، طراحی آموزش کارآفرینی در کتب‌درسی، تغییر دیدگاه مولفان کتب‌درسی درباره کارآفرینی، اعمال نگاه آینده‌نگری به کارآفرینی در محتوای کتب‌درسی، ایجاد طرح مدرسه‌محوری کارآفرینی و داشتن نگاه کارمحور و کاربردی به کارآفرینی توسط مسئولین توجه کرد.

علاوه بر آن، می‌توان استنباط کرد که توجه به ویژگی‌های شخصیتی، روانشناختی و توانمندی دانش‌آموزان مهم‌ترین بستر ایجاد انگیزه و نگرش مثبت به کارآفرینی در دانش‌آموزان ابتدایی است. آموزش‌وپرورش به موازات وظایف تخصصی خود باید آموزش مهارت‌های زندگی به دانش‌آموزان را در محتوای کتب‌درسی در راستای کار خود قرار دهد و از جمله موارد مهم که باید به آن توجه جدی داشت موضوع کارآفرینی است؛ به طوری که باید از کودکی آینده‌نگری شغلی و کسب‌وکار در ذهن فراگیران ایجاد شود. چون که آرزوهای دوران کودکی معمولاً به تحقق می‌پیوندند. توسعه نگرش‌های کارآفرینی در کتب‌درسی باید به تقویت فعالیت‌های گروهی و فردی منجر شود و باید به بحث خلاقیت، علاقه و تقویت روحیه کار دانش‌آموزان در محتوای کتب‌درسی توجه ویژه داشت. آموزش کارآفرینی باید در قالب تولید کتب با محتوای کارآفرینی، پوسترهای آموزش کار، فیلم آموزشی و برگزاری کارگاه و آزمایشگاه در محیط مدرسه در راستای پیوند علم و عمل صورت پذیرد. نکته دیگر اینکه توجه به فاکتورهای میل به موفقیت، افزایش اعتمادبه‌نفس، عزت‌نفس، خلاقیت، هوش، نوآوری، استعدادیابی و خودکارآمدی در محتوای کتب‌درسی باید مورد توجه قرار گیرد و سه شاخص نگرش، فعالیت و اشتیاق در توسعه مفاهیم کارآفرینی در محتوای کتب‌درسی باید برجستگی پیدا کند و بین محتواهای کتب‌درسی دوره ابتدایی با فرایند توسعه و کارآفرینی و توجه به رویه کار و تولید ارتباط معناداری برقرار شود.

درخصوص محدودیت‌های پژوهش می‌توان گفت که جامعه آماری پژوهش حاضر محدود به کتب‌درسی فارسی و علوم سه پایه اول تا سوم ابتدایی و معلمان شهر تکاب بود، لذا در تعمیم آن به سایر کتب‌درسی، سایر پایه‌ها و سایر معلمان و حتی سایر شهرها و استان‌ها احتیاط شود. در نتیجه، انجام پژوهش‌های بیشتر درباره چالش‌ها و شاخص‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی در محتوای سایر کتب‌درسی (غیر از فارسی و علوم)، سایر پایه‌ها، سایر معلمان و سایر شهرها و استان‌ها پیشنهاد می‌شود. از آنجایی که یکی از ذینفعان اصلی مدارس، دانش‌آموزان هستند، لذا بررسی نظرات آنها درباره چالش‌ها

و شاخص‌های موثر در نگرش‌های کارآفرینی در محتوای کتب‌درسی می‌تواند مورد پژوهش قرار گیرد. علاوه بر آن، در این زمینه بررسی نظرات اولیا و والدین دانش‌آموزان می‌تواند نتایج مفیدی را در پی داشته باشد.

به‌طور کلی یافته‌ها و نتایج این پژوهش نشان‌دهنده هشت چالش موثر و هفت شاخص موثر در نگرش‌های کارآفرینانه در محتوای کتب‌درسی ابتدایی بود. بنابراین، متخصصان و برنامه‌ریزان درسی با توجه به آنها می‌توانند گام موثری در جهت بهبود نگرش‌های کارآفرینانه در محتوای کتب‌درسی بردارند. در نتیجه، با توجه به میزان انطباق و ارتباط پایین محتوای کتب‌درسی دوره ابتدایی با شاخص‌های کارآفرینی پیشنهاد می‌شود که مسئولین رده بالا و مولفان کتب‌درسی دوره ابتدایی نسبت به تغییر محتوای کتب‌درسی اقدام نمایند و در این زمینه برای توسعه نگرش‌های کارآفرینانه با توجه به نیاز بازار اهتمام ورزند. پیشنهاد کاربردی دیگر اینکه مسئولین رده بالای آموزش و پرورش کشور با ایجاد بستر و فضای آزمایشگاهی و کارگاهی لازم در مدارس نسبت به ایجاد علاقه و نگرش مثبت به کارآفرینی در دانش‌آموزان اقدام نمایند و معلمان و مدیران نسبت به دنبال کشف خلاقیت، توانمندی و استعداد برتر در دانش‌آموزان باشند و از این طریق روحیه و نگرش مثبت به کارآفرینی را در همه دانش‌آموزان تقویت نمایند.

تشکر و قدردانی

نویسندگان از همه کسانی که در انجام این پژوهش مساعدت یا مشارکت داشتند، تقدیر می‌نمایند

Reference

- Aghamohammadi J. (2019). Investigating the effective components on entrepreneurship education to create an entrepreneurial attitude in higher education. *Higher Education Letter*, 12(47): 7-31. (In Persian)
- Ahmadvkhani I, Ghalavandi H, Mohajeran B. (2020). Identifying and ranking the barriers of students' entrepreneurship in higher education system (From the viewpoint of faculty members of Zanjan University). *Quarterly Journal of Interdisciplinary Studies on Strategic Knowledge*, 9(37): 305-330. (In Persian)
- Ahunov M, Yusupov N. (2017). Risk attitudes and entrepreneurial motivations: Evidence from transition economies. *Economics Letters*, 160: 7-11.
- Alvani SM, Boudlaie H, Gharib Gorgani M. (2012). Challenges and recommendations (guidelines) in the conceptual development of entrepreneurship. *Roshd-e-Fanavari*, 8(29): 1-10. (In Persian)
- Amiri A, Moradi Y. (2008). The survey of entrepreneurial attitudes barriers of students. *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*, 14(3): 45-67. (In Persian)
- Anusha K, Vijayalakshmi KVL, Vijayan N. (2015). A study on factors that influence decision to pursue entrepreneurship. *International Journal of Social & Interdisciplinary Research*, 4(3): 60-72.
- Anwar I, Thoudam P, Saleem I. (2022). Role of entrepreneurial education in shaping entrepreneurial intention among university students: Testing the hypotheses using mediation and moderation approach. *Journal of Education for Business*, 97(1): 8-20.
- Beynon MJ, Jones P, Pickernell D. (2020). Country-level entrepreneurial attitudes and activity through the years: A panel data analysis using fsQCA. *Journal of Business Research*, 115: 443-455.
- Bin P, Zhu C, Shi Y, Ahn TU, Hu R. (2021). Gender difference in entrepreneurial intentions: A new perspective from college students to facilitate teacher leadership in entrepreneurial education. *Chinese Education & Society*, 54(5-6): 222-240.
- Denanyoh R, Adjei K, Nyemekye GE. (2015). Factors that impact on entrepreneurial intention of tertiary student in Ghana. *International Journal of Business & Social Research*, 5(3): 19-29.
- Eskandari M, Taghadosi A, Ghanbari Y. (2021). The study indicators and opportunities of entrepreneurship development in rural settlements in Boyer-Ahmad County. *Journal of Studies of Human Settlements Planning*, 15(4): 1273-1290. (In Persian)
- Farahani H, Alvandi M. (2020). Explanation of entrepreneurship small business challenges in rural area, The case of study: Bijar, Iran. *Journal of Applied Researches in Geographical Sciences*, 20(58): 105-119. (In Persian)
- Gloss A, Pollack JM, Ward MK. (2017). A risky shift? An exploration of the measurement equivalence of entrepreneurial attitudes and entrepreneurial orientation across socioeconomic gradients. *Journal of Business Venturing Insights*, 7: 32-37.
- Jafari Moghadam S, Fakharzadeh AS. (2011). Development of entrepreneurial attitude in textbooks (Case study: Persian elementary school textbooks). *Journal of Entrepreneurship Development*, 4(1): 47-66. (In Persian)
- Jamini D, Jamshidi A. (2021). Modeling the factors affecting the development of entrepreneurship indicators in rural areas of Iran (Case study: Owramanat Region, Kermanshah Province). *Journal of Spatial Planning*, 11(3): 73-94. (In Persian)
- Korpysa J, Lopatka A. (2020). Women's entrepreneurial attitudes when facing restructuring processes - study results. *Procedia Computer Science*, 176: 3428-3435.
- Mahfud T, Triyono MB, Sudira P, Mulyani Y. (2020). The influence of social capital and entrepreneurial attitude orientation on entrepreneurial intentions: the mediating role of psychological capital. *European Research on Management and Business Economics*, 26(1): 33-39.
- Mohseni A, Mousavi SH, Jamali M. (2013). The role of entrepreneurship training on students' entrepreneurial attitude and general self-efficiency beliefs. *Quarterly Journal of Research and Planning in Higher Education*, 19(3): 63-80. (In Persian)
- Naseri M, Ghomashchi Ch, Amani S, Feizi K. (2016). Investigating the contents of sixth grade elementary school textbooks in focusing on creating entrepreneurship and creativity in students. *The First International Conference on Entrepreneurship, Creativity and Innovation*, Shiraz: Kharazmi Higher Institute of Science and Technology. (In Persian)
- Perez-Fernandez H, Cacciotti G, Martin-Cruz N, Delgado-Garcia JB. (2022). Are interactions between need for achievement and social networks the driving force behind entrepreneurial intention? A trait activation story. *Journal of Business Research*, 149: 65-76.
- Rezaei R, Sharafi L, Najaflo P, Golbaz Sh. (2017). Affecting factors agricultural MSc students' entrepreneurial intention with emphasis on mediating effect of attitude towards entrepreneurial behavior in University of Zanjan. *Journal of Agricultural Education Administration Research*, 40: 96-111. (In Persian)
- Robinson PB, Stimpson DV, Huefner JC, Hunt HK. (1991). An attitude approach to the prediction of entrepreneurship. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 15(4): 13-32.
- Soomro BA, Memon M, Shah N. (2021). Attitudes towards entrepreneurship among the students of Thailand: An entrepreneurial attitude orientation approach. *Education & Training*, 63(2): 239-255.
- Zulfikar S, Sarwar B, Aziz S, Ejaz Chandia K, Khan MK. (2019). An analysis of influence of business simulation games on business school students' attitude and intention toward entrepreneurial activities. *Journal of Educational Computing Research*, 57(1): 106-130.